

УДК 37.0:37.012

СПЕЦИФІКА РОЗВИТКУ ЕКСПЕРТНО-КОНСУЛЬТАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ ОСВІТИ

Оксана Боднар

*Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
, вул. Кривоноса 2, м. Тернопіль, 46002*

Ольга Івасів

*Університет менеджменту освіти
Вул. Артема 52А, м. Київ, 02000*

Анотація. Проаналізовано теоретичне підґрунтя розвитку експертно-консультативної діяльності. Обґрунтовано актуальність розвитку експертно-консультативної діяльності в умовах модернізації освіти. Пояснено дискретність експертної діяльності. Показано відмінність експертно-консультативної діяльності від аудиторської, консалтингової та суто експертної. Сформульовано дефініцію експертно-консультативна діяльність, окреслено принципи її здійснення. Виокремлено функції експерта-консультанта. Досліджено специфіку експертно-консультативної діяльності залежно від типів задач. Описані традиційні сценарії експертно-консультативної діяльності пов'язані зі звичними алгоритмами та наведено перспективи подальших досліджень.

Ключові слова: експертна діяльність, консультативна діяльність, експертно-консультативна діяльність, статус суб'єкта, функції експерта-консультанта, традиційні сценарії.

Постановка проблеми. Реформування освіти України спричинило активний розвиток інституту експертизи, оскільки суб'єктами експертної діяльності стали не тільки професіонали, але й самі замовники та споживачі

освітніх послуг. На сьогодні експертиза як багаторівнева та багатовекторна методологія оцінювання якості освіти отримала ефективні механізми розвитку в управлінській практиці як експертно-консультативна діяльність. Актуальність розвитку такого роду діяльності обумовлена постійними потребами модернізації нової української школи, оновленням нормативно-правової бази та зростаючими запитами батьків на якісні освітні послуги. Незважаючи на достатньо давній досвід розвитку експертизи у прикладному та теоретичному аспектах, експертно-консультативна діяльність, як вагома складова експертизи, має ще недостатньо обґрунтовані механізми для масового користування у всіх сферах освіти. Зокрема, постає потреба визначити нові напрямки розвитку експертної діяльності з таким важливим компонентом як консультування.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Мета статті: проаналізувати теоретичні здобутки розвитку експертно-консультативної діяльності, сформулювати дефініцію «експертно-консультативна діяльність», окреслити принципи її здійснення; виокремити функції експерта-консультанта та дослідити специфіку експертно-консультативної діяльності відповідно від типів задач.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Побутує думка про те, що коли говорять «про якість будь-якої діяльності, то мають на увазі те, як виконуються ці призначення, наскільки результати діяльності відповідають пред'явленим до них об'єктивним вимогам». Тобто, «якість діяльності – це поняття, яке відображає, передусім, співвідношення між об'єктивно необхідними результатами діяльності і фізично досягнутими результатами» [9]. Однак варто зауважити, що критерії якості діяльності постійно розширюються. Суспільство щоразу ставить вимоги до якості професійної діяльності, особливо це простежується у нових нормативних документах: Законах Про освіту, Про вищу освіту. Наближення якості освітньої діяльності до європейських стандартів освіти ставить нагальні проблеми дослідження для теорії і практики менеджменту освіти.

Цінність діяльності залежить від багатьох складових: соціальної престижності виконуваної роботи; реалізації здібностей особистості (зокрема, організаторських, конструктивних, перцептивних, експресивних, комунікативних, психомоторних та ін.; можливостей самовираження особистості); реалізації творчого потенціалу; актуальність життєвого світу [7, с. 19]. Відтак, можна стверджувати, що експертно-консультативна діяльність побудована на цінностях, оскільки вона є полісуб'єктною.

Експертно-консультативна діяльність найбільш розвинена в економіці та юриспунденції. Адже зрозуміло, що галузі господарства, пов'язані з фінансуванням, завжди потребують певних технологічних шляхів розвитку, які напрацьовуються досвідом. Тому консультації відомих бізнесменів та науковців дорого коштують. Останні дослідження українських вчених Т.А. Борової, З.В. Рябової, Г.Ю. Кравченко, О.О. Почуєвої з педагогічного консалтингу [] дають змогу глибше використовувати механізми консультування в усіх видах управлінського оцінювання.

Експертна діяльність в сучасній науці має різні термінологічні позначення. Зокрема, її розуміють як: деякі стандартизовані, систематизовані і мотивовані форми відбору інформації, яка мобілізує людські здібності на адекватне розпізнавання явищ об'єктивної і суб'єктивної реальності [5, с.11]; аксіологічну процедуру, яка вимагає високої кваліфікації, потребу у здійсненні експертних функцій виникає епізодично, в тих випадках, коли існуючі результати діяльності викликають по яким-небудь причинам сумніви, незадоволеність чи потребують підтвердження зі сторони авторитетної думки» [12, с.155].

Експертна діяльність реалізується через відповідні моделі. Зокрема, серед них визначають: *модель аналогій, частково-пошукова, інноваційна модель* [].

Вважають, що експертна діяльність дискретна (розподільна, перервна, на противагу неперерваному) [12, с.155]. Дискретність пояснюється тим, що будь яка експертна діяльність обмежена у часі, а її тривалість залежить від багатьох

суб'єктивних факторів: фінансів, можливостей суб'єктів, матеріально-технічного забезпечення, складності проблеми дослідження, Безумовно, експертна діяльність містить елементи творчості, оскільки саме експерт повинен сам дібрати механізми аналізу та оцінки, інколи навіть сконструювати їх відповідно до складності об'єкта експертизи.

О.С. Боднар в експертній діяльності пропонує з позиції діяльнісного підходу розглядати об'єднання різного роду діяльностей: управлінської, програмної, проектної, моделюючої, діагностичної, аналітичної, експертної, моніторинго-корекційної, комунікативної. Всі ці діяльності взаємопов'язані, вони проникають одна в одну, мають відносну самостійність; кожна з них має свою специфіку, систему організації, причинно-наслідкову природу, структуру функцій, тому їх можна розглядати як функціональні підсистеми [1, с. 73].

Експертну діяльність можна порівняти з аудиторською, оскільки остання тлумачиться як «думка аудиторів про достовірність оцінки перевіряючи», «незалежна оцінка якості продукту чи результатів діяльності відповідальних осіб», «систематичний документований процес отримання доказів аудиту (аудиторських доказів), об'єктивного їх оцінювання з метою встановлення ступеню виконання критеріїв перевірки» [2, с.167]. В. Ліпська пояснює аудит як систематичну і аргументовану діяльність з виміру якості умов, процесів перетворення (розвитку) умов і результатів спільної освітньої діяльності суб'єктів системи освіти з метою оцінки міри їх відповідності атестаційним і акредитаційним вимогам і вимогам освітніх стандартів і (або) вмісту освітніх програм [10].

В Законі України (стаття 45 Про освіту) вказано, що інституційний аудит - це комплексна зовнішня перевірка та оцінювання освітніх і управлінських процесів закладу освіти (крім закладів вищої освіти), які забезпечують його ефективну роботу та сталий розвиток, метою якого є проведення інституційного аудиту є оцінювання якості освітньої діяльності закладу освіти та вироблення рекомендацій.

Наказом МОН України №17 від 09.01.19 затверджено Порядок проведення інституційного аудиту і одним з основних завдань є розробка рекомендацій закладам освіти, що неможливо без використання експертів-консультантів.

Отже, спільними рисами експертної діяльності та аудиторської є оцінювання. Однак експертна діяльність більш орієнтується на дослідження. В аудиторській діяльності оцінювання проводиться виключно за стандартизованими критеріями, а в експертній діяльності професійний експерт сам розробляє критерії та механізми їх використання. Разом з тим, аудиторська діяльність теж має експертно-консультативну складову, тому що суб'єктами є експерти, які теж надають рекомендації, що носять консультативний характер.

Близька до експертно-консультативної і консалтингова діяльність.

У загальному розумінні *консалтинг* – це вид інтелектуальної діяльності, завданням якого є аналіз, обґрунтування перспектив розвитку й використання букво-технічних і організаційно-економічних інновацій з урахуванням предметної сфери та проблем клієнта [11, с.15]. На сьогодні розрізняють фінансовий, управлінський, юридичний, бухгалтерський, навчальний, експертний, проектний, Інтернет-консалтинг. В освіті консалтингова діяльність розглядається як складова процедури експертизи, в ході якої експерт надає консультативні послуги учасникам експертизи, а також у сфері управлінського консультування. Відмінність експертно-консультативної діяльності від консалтингової полягає у тому, що першу можуть здійснювати суб'єкти, яких відбирають, а потім навчають, а у консалтинговій діяльності сформовані інституції і суб'єкти, як правило, мають постійну професійну позицію, володіють знаннями виключно з певної галузі, послуга надається виключно за відповідними замовленнями.

Тарас Ринковий вважає, що експертно-консультативна діяльність може бути реалізована у наступних формах: «експертне консультування – передача клієнтній організації необхідної експертної інформації або «ради»; структурно-

організаційне консультування – організація діяльності клієнтної організації відповідно до наявних цілей (аналіз процесів і формування оргструктури, нових видів діяльності тощо); процесуальне консультування – вироблення в самого клієнта навичок діагностики й розв'язання проблем (підвищення професійного рівня керівника)» [11].

Виклад основних результатів дослідження. *Експертно-консультативну діяльність* (далі ЕКД) з нашої точки зору, трактуємо як певний тип зрощення оцінюваної та консультативної професійної багатовекторної діяльності, спрямованої на дослідження педагогічних чи управлінських об'єктів, ситуацій, проблем і процесів з одночасним роз'ясненням детермінантів оцінки та формулюванням пропозицій та рекомендацій замовнику щодо зміни механізмів впливу на об'єкт оцінки та з'ясування оптимальних шляхів його прогресивного розвитку.

ЕКД відрізняється від традиційної експертної діяльності тим, що експерти готують експертні оцінки на основі тривалого дослідження і їхні судження та пропозиції приймаються замовником на основі довіри до статусу експерта, при цьому самі учасники експерти не беруть участі у процесі оцінювання.

Тривіальне консультування можливе у будь-якій педагогічній чи управлінській ситуації, воно може бути спонтанним і не передбачає відповідальності за якість результатів, при цьому статус особи консультанта нівелюється. Наприклад, учитель-початківець може надати консультацію своєму учителю наставнику щодо використання інформаційних технологій. Класний керівник може консультувати керівника закладу щодо відбору ефективних педагогічних проектів та їх оцінювання. Експертне консультування, навпаки, передбачає велику відповідальність за надані консультативні послуги, тому що сам статус експерта, тим паче, якщо цей статус підкріплений офіційними сертифікованими документами

Якщо взяти за основу класифікацію видів діяльності Кагана [7, с.47]. Експертно-консультативну діяльність можна описати за експертно-консультативними задачами, що відображено у табл. 1

Таблиця 1

Специфіка експертно-консультативної діяльності залежно від типів задач

Тип задачі для ЕКД	Сутність діяльності	Головні дії	Результат
<i>Перетворювальна</i>	Трансформація статистичних даних в якісні висновки або навпаки, доповнення якісних характеристик об'єкта кількісними величинами.	Виділення головного змісту, вибір статистичних показників, пошук додаткової інформації для інтерпретації.	Відображення інформації у новому форматі: описовому або статистичному.
<i>Пізнавальна</i>	Розгляд специфіки об'єкта, аналіз його властивостей, виділення латентних факторів впливу на об'єкт.	Збір інформації про об'єкт, систематизація та класифікація даних про об'єкт, з'ясування сутності.	Концентрована інформація про об'єкт.
<i>Матеріально-технічна</i>	Вияснення матеріально-технічних умов закладу освіти, оцінка стану та перспектив розвитку.	Вивчення документів, що засвідчують перелік матеріально-технічних цінностей, аналіз потреб педагогів для розвитку освітнього процесу	Оцінка якості матеріально-технічних умов, відповідності їх освітнім потребам та прогнозування необхідного навчального обладнання.
<i>Ціннісно-орієнтований</i>	З'ясування цінностей об'єкта, виділення пріоритетів	Аналіз результатів анкетування та опитувань суб'єктів для вивчення ціннісних орієнтацій	Перелік ціннісних орієнтацій об'єкта з обґрунтуванням.
<i>Виробнича</i>	Розв'язання проблем освітнього процесу.	Аналіз навальних ситуацій, окреслення факторів впливу та причин появи проблем.	Окреслення шляхів розв'язання проблем, визначення пріоритетних завдань, укладання переліку педагогічних технологій, які сприятимуть підвищенню якості освітнього процесу.

<i>Продуктивна</i>	Оформлення педагогічного продукту як результату роботи педагогів	Збирання отриманих даних про педагогічну діяльність.	Опис творчої діяльності педагогів у вигляді продукту: методичного посібника, опису досвіду, презентації тощо.
<i>Творча</i>	Потреба розробки продукту, якому немає аналогів	Моделювання можливих шляхів для розробки продукту	Моделювання нових форм роботи з педагогами.
<i>Репродуктивно-механічна</i>	Розробка продукту, з яким експерт-консультант вже працював	Відтворення апробованих методів і шляхів	Розробка інноваційних підходів до роботи з батьками.

ЕКД повинна спиратись на певні принципи: *професійності та авторитетності думки* (право на консультування має тільки професіонал-експерт), *чіткості* (експерт-консультант повинен давати конкретні пропозиції для вирішення педагогічної чи управлінської проблеми), *гнучкості* (якщо суб'єкт-респондент не згідний з оцінками і пропозиціями, передбачається пошук інших експертних пропозицій, наближених до бажань клієнта, використання айджел-технологій), *множинності відповідей* (тільки спектр перспективних рішень дає можливість клієнту брати участь у виборі оптимальних суджень), *структурованості* (лише алгоритмічність, системність та чіткість кожного кроку процедури ЕКД дає відповідну ефективність), *ієрархічності* (чим вищий рівень управління, тим ширшими і глибшими повинні бути компетентності експерта-консультанта).

На різних рівнях управління суб'єкти можуть мати різний статус. На рівні державному та регіональному – постійні експертно-консультативні групи з розвиненою спеціалізацією, на рівні районному, міському – мобільні групи та окремі сертифіковані експерти-консультанти; на рівні закладу адміністрація за посадовими обов'язками виконує експертно-консультативні функції, але також можуть створюватись постійні експертно-консультативні групи.

Традиційні сценарії експертно-консультативної діяльності пов'язані зі звичними алгоритмами, що здійснюються у такому порядку: вивчення запитів

на експертно-консультативні послуги, підбір експертів, аналіз проблем, аналіз умов та ситуацій, мозковий штурм щодо генерування ідей щодо розв'язання проблеми, підготовка набору альтернативних рішень, надання експертам інформації, безпосереднє консультування, аналіз реакції на консультування, отримання оцінки за результати консультування. Однак практика показує, що експертне консультування здійснюється в експрес-режимі, переважно без відповідної підготовки експертів. Але найголовніше у нас немає відповідних інституцій, які б готували експертів-консультантів. Відтак до експертно-консультативної діяльності залучаються переважно суб'єкти, які мають переважно лише управлінський посадовий статус.

На думку науковців, суб'єктами експертології виступають юридичні й фізичні особи, які цілеспрямовано реалізують наступні функції: *замовника експертизи* або особи, що приймає рішення, на основі експертного висновку; *організатора експертизи*; *технолога з експертизи* (експертолога); носія спеціальних знань і практичного досвіду (експерта); *розроблювача або творця* об'єкта, представленого на експертизу [14]. Відтак для названі суб'єкти можуть виконувати ролі експерта-консультанта, або послуговувати рекомендаціями інших експертів-консультантів.

Будь-який експерт, мимоволі виконує консультативні функції, коли обґрунтовує свої оцінки, висновки та пропозиції. Однак, з нашої точки зору, професійний експерт-консультант відрізняється наступними функціями:

спирається більше на власну інформаційно-аналітичну базу, ніж на досвід;

не дає консультацій відразу, без підготовки до аналізу та обґрунтування; показує не один а кілька шляхів розв'язку проблеми або розвитку подій; спирається тільки на факти, а не на емоції;

може не тільки надавати консультації, але й супроводжувати розвиток подій;

своїми судженнями може наштовхувати на рішення безпосередньо самих замовників;

Для розвитку експертно-консультативної діяльності необхідно у подальшому створити інститути експертів на рівні держави, де б готували та сертифікували експертів-консультантів. Однак найбільше необхідно розвивати таку діяльність на регіональному рівні, що б новопризначені керівники закладів освіти отримали професійну допомогу у пошуку шляхів розвитку закладу відповідно до напрямків освітньої політики та запитів споживачів освітніх послуг. Варто було б орієнтувати методичні кабінети (центри) або на повну переорієнтацію в експертно-консультативні центри або створення консалтингової служби, у які б відбирали справжніх професіоналів педагогів та управлінців для консультування. Однак тоді потрібно проводити сертифікацію та навчання таких експертів.

Таким чином, експертно-консультативна діяльність повинна відповідати таким вимогам: відповідати особливостям розвитку певної сфери освіти; враховувати остатні досягнення науки і практики, спиратись на інтелектуальний людський потенціал, використовувати досвід найкращих експертів. Експерти-консультанти можуть бути використані для проведення інституційного аудиту, для розробки внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладах освіти, для оцінювання п ефективності педагогічних проєктів, для впровадження інновацій, для виконання сервісних функцій методичними служби тощо. Оскільки методологія експертно-консультативної діяльності базується на інтеграції теорій вже сформованих видів діяльності *перспективи подальших досліджень* можуть бути пов'язані з теоретичним обґрунтуванням алгоритмів її реалізації у різних сферах освіти та практикою підготовки експертів консультантів.

Література

1. Боднар О. Діяльнісний підхід до структурування аналітико-експертної діяльності / О.Боднар // Проблеми освіти. – 2015. – № 83. Ч. 1. – с. 110-113.
2. Бочерашвили В. Педагогический аудит как технология измерения и оценки качества знаний //Школьные технологии.– 2004. – № 3. – С. 156-169.
3. Енциклопедія освіти / Академія пед. наук України ; головний ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
4. Иванов Д. А. Экспертиза в образовании : учеб. пособие для студ. высших учеб. заведений / Д. А. Иванов. – М. : Издательский центр «Академия», 2008. – 336 с.
5. Экспертные оценки в социологических исследованиях. /С.Б.Крымский, Б.Б. Жилин, В.И. Паниотто и др.; Отв.ред. С.Б.Крымский; АН УССР, Ин-т философии. – К.: Наукова думка, 1990. – 320с.
6. Игнатьева Г.А., Слободчиков В.И. Методология экспертизы инновационных образовательных проектов. URL: http://andrienko.ucoz.ru/Pedagogy/Stati/Metodologiy_innazionnx_proektov
7. Каган М.С. Человеческая деятельность. (Опыт системного анализа) / М.С. Каган. – М.: Политиздат, 1974. – 328 с.
8. Клепко С.Ф. Наукова робота і управління знаннями: Навчальний посібник. – Полтава: ПОППО, 2005. – 201 с.
9. Лазарев В.С., Мартиросян Б.П. Нормативный подход к оценке инновационной деятельности школы //Педагогика. – 2003. – №3. – С.17-24.
10. Ліпська В. Освітній аудит як складова процесу реформування вищої освіти України /В. Ліпська [Електронний ресурс]:- Режим доступу: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/760>
11. Методологія експертного оцінювання: конспект лекцій / уклад. : В. П. Новосад, Р. Г. Селіверстов. - К. : НАДУ, 2008. - 48 с. – с.24-25
12. Оноприенко В.И., Рыжко Л.В. Экспертная деятельность как феномен культуры. // Наука і наукознавство. – 1994. – №1-2.– С.150-156.

13. Ринковий Т. Експертиза й консультування як професійні управлінські технології в системі державної служби. Збірник праць Національної академії державного управління при Президентові України. 2011. Вип.11. С. 88-97.

14. Титаренко О.Р., Саух Ю. П. Інформаційно-аналітичне та експертно-консультативне забезпечення діяльності органів державного управління у сучасних умовах. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2013. №12. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=664>

Bodnar Oksana, Ivasiv Olga.

THE SPECIFICITY OF DEVELOPMENT OF AN EXPERT-ADVISORY ACTIVITY IN THE CONDITIONS OF THE MODERNIZATION OF THE EDUCATION

Annotation. Today, the expertise as a multi-level and multi-vector methodology for assessing the quality of the education has received an effective development mechanisms in managerial practice as an expert - advisory activity. Its relevance is due to the tasks of modernization of the education at all levels of the management, in particular, and the growing demands of parents for quality educational services.

The methodology of human activity identifies two important characteristics: the quality and the value.

It is proved that the quality of the educational activity in which an expert-advisory is developing, depends on the requirements declared in the legal framework of the education and the European standards and the value of the activity depends on the semi-personality.

Analyzed the relationship of the expert-advisory activity with consulting and institutional audit. Explained the discreteness of the expert-activity and an essence in the interpretations of the scientists. The definition of the expert-advisory activity is formulated the principles of an implementation are described. Defined the status of

entity at the different levels of the government. The functions of an expert –advisor are allocated. Based on the classification of activities of M. Kagan the specifics of expert- advisory activity for expert-advisory tasks are investigated.

Traditional scenarios of the expert- advisory activities related with usual algorithms are described and unsolved problems are highlighted.

Because the methodology of the expert-advisory activity is based on the integration of theories which are already formed *the perspectives for further research* may be related with the theoretical justification of the algorithms for the implementation in various fields of the education and the practice expert advisors.

Keywords: expert activity, advisory activity, expert advisory activity, status of the subject, functions of an expert advisors, traditional scenarios.